

YÛSUF PAŞA, Neyzen

Neyzen
Yûsuf Paşa

basının vefatı üzerine Beşiktaş Dergâhı'nın şeyhliğine tayin edilmek istendiye de Muzika-i Hümayun'daki görevinden dolayı Sultan Abdülmecid saraydan ayrılmasını uygun görmedi. Dergâh postnişinliği de Hasan Nazif Dede'ye verildi. 1863'te Sultan Abdülaziz'in Mısır seyahatinde mâbeyinci olarak heyette yer alan Miralay Yûsuf Bey 22 Ağustos 1864 tarihinde mirlivâlıkla, Ordu-yı Hümayun muzikalarında yapılması düşünülen yenilikler çerçevesinde askerî mektebin kuruluş çalışmalarında görevlendirilerek Muzika-i Umûmî nâzirliğine, iki ay sonra da üçüncü mâbeyinciliğe getirildi. Ardından ferik rütbesine yükseltirilip 25 Temmuz 1865'te emekliye ayrıldı. Kaynaklarda bundan sonraki hayatıyla ilgili bilgi yoktur. Vefatında Bahariye Mevlevîhânesi türbesine defnedildi. Dönemin ünlü neyzenlerinden Sâlih Dede Efendi onun üvey amcasıdır. Muzikalı Celâl diye tanınan oğlu Mehmed Celâleddin (İyson) Üsküdar Mûsiki Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer almış ve 1931 yılına kadar burada hocalık yapmıştır. Meşhur keman ustası ve bestekâr Reşad Erer, Yûsuf Paşa'nın kızından torunudur.

Yûsuf Paşa kendi döneminin en önemli neyzenlerindedir. Bestelediği saz eserleriyle de bu formun önde gelen bestekârları arasında yer almış, ney virtüozu olan babası ile başladığı ney çalışmalarını devam ettirerek kendini yetiştirmiştir. Sultan Abdülaziz'e ney hocalığı yapmış, Bahariye Mevlevîhânesi şeyhi Hüseyin Fahreddin Dede ve Üsküdar Mevlevîhânesi neyzenbaşı Osman Dede gibi değerli neyzenler yetiştirmiştir. Günümüze ulaşan peşrev ve saz semâilerinden ibaret yirmi yedi saz eseriyle on dokuz şarkısının listesini Yılmaz Öztuna yayımlamıştır (bk. bibl.). Bunlardan segâh peşrevi bu formun halen çok kullanılan eserlerindedir. Neverser peşreviyle hümayun, nihâvend ve hicaz saz semâileri de Türk mûsikisi repertuarının en seçkin örnekleri arasında sayılmaktadır. Peşrevlerinde Mevlevî âyinlerinde ça-

lınabilmeleri için devr-i kebir usulünü tercih etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MB.İ., nr. 20-15; BA, I. Dh., nr. 00530; BA, HH. MB., nr. 107-73; 1328 Mâlî Senesine Mahsus Musavver Nevsâl-i Osmânî, İstanbul 1328-30, s. 279, 282; Suphi Ezgi, *Nazari-Amelî Türk Musikisi*, İstanbul 1933, I, 206-208; Sadettin Nûzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1943, II, 500, 510, 512; Mahmut Ragıp Gazimihal, *Türk Askerî Muzikaları Tarihi*, İstanbul 1955, s. 61, 64; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 285-286; *Türk Musikisi Hizmetinde 50. Yıl: Üsküdar Musikî Cemiyeti* (haz. Fuat Özçelik), İstanbul 1967, s. 18; Sadun Aksüt, *Türk Musikisinin 100 Bestekârı*, İstanbul 1993, s. 176-177; Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, İstanbul 2007, s. 148, 158, 361, 391, 393; Hayri Yenigün, "XIX. Asrın Bestekâr Neyzenleri", *MM*, sy. 236 (1967), s. 5; Öztuna, *BTMA*, II, 503-504.

NURİ ÖZCAN

YÛSUF b. RÂFÎ'

(bk. İBN ŞEDDÂD, Bahâeddin).

YÛSUF SÂHİBÜ't-TÂBA' KÜLLİYESİ

Tunus'ta Osmanlı devrinde inşa edilen külliye.

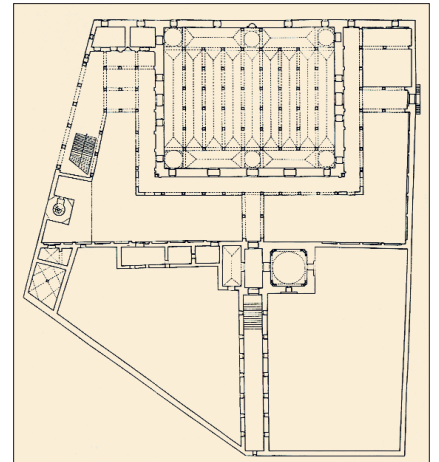
Başşehir Tunus'ta Halfâvin Meydanı'nda bulunan külliye Hammûde Paşa'nın veziri Yûsuf Sâhibü't-Tâba' mimar el-Hâc Sâsî b. Firîce'ye yaptırmıştır. İnşasına 1223'te (1808) başlanmış, 1229 (1814) yılında tamamlanmıştır. Aslen Boğdanlı olan ve zekâsı ile kısa zamanda dikkatleri çekerek vezirliğe yükseltilen Ebû'l-Mehâsin Yûsuf Sâhibü't-Tâba'nın bu külliye başka Mâter'de bir köprü, Sefakûs'ta hastahane ve ülkenin değişik yerlerinde pek çok çeşme ve sebîl inşa ettirdiği belirtilmektedir. En son 1970'te tamir edilmiştir ve günümüzde bakımlı durumdadır. Geniş bir alana yayılan külliye cami, medrese, hamam, türbe ve iki kütüphaneden meydana gelmektedir. Cami, türbe ve kütüphaneler, altta dükkânların bulunduğu bodrum üzerinde yükselen bir avlunun çevresinde yer almaktadır. Bu alanın güneydoğusunda cami, batısında türbe, kuzeybatısında türbenin yanında kütüphaneler mevcuttur. Kuzeydeki kütüphanenin arkasındaki medrese daha alçakta kalmıştır. Hamam ise avlunun batısında bulunmaktadır. Düzgün kesme taş malzeme ile inşa edilen külliye yapıları, dış cepheye bakan geniş at nalı kemerlerin taşıdığı revakları ve avlu seviyesinden itibaren yükselen cami minaresiyle meydana hâkim bir konumdadır.

Caminin avlu revaklarına açılan beş kapı ile girilen harimi 31,50 x 26,25 m. öl-

çülerinde dikdörtgen bir mekâna sahiptir. İç mekânda, kuzey duvarında ve kible duvarı önünde mihraba paralel iki nef ile bunların arasında beş kemer gözlü mihraba dik dokuz neften oluşan bir plan şeması görülmektedir. Diğerlerinden daha geniş tutulan orta nef ile yan neflerin köşeleri kubbe, diğer yerler tekne tonozlarla örtülmüştür. Mihrap önündeki sivri kubbe dıştan yüksek tutulan sekizgen kasağa, diğerleri dairevi kasnaklar üzerine oturmuştur. Harim kubbe kasnaklarına ve duvarlara açılan on iki pencereden ışık almaktadır. Zeminden 4 m. yüksekliğe kadar mermerle kaplanan duvarların üst bölümü at nalı kemerli alınlık şeklinde değerlendirilmiştir. İç mekânda kompozit başlıklı yivli sütunlar birbirine at nalı kemerlerle bağlanmaktadır. Pandantiflerle geçişi sağlanan mihrap önü kubbesi altta tabak içinden çıkan stilize çiçek motifleri, üstte ise pencerelerin yer aldığı iki yüksek sekizgen kasağa oturmuştur. Neflerin üzerini örten tonozların içindeki alçı bezeme onarımlar sırasında yenilenmiştir.

Mihrap zengin bir mermer işçiliğine sahiptir. Dıştan siyah renkli kalın bir konturla çevrelenen mihrabın at nalı kemeri iki yandaki yivli iki sütunçe üzerinde yükselmektedir. Mihrap kavsarası konsollarla yedi bölüme ayrılmış olup içleri, iki yanda küçük yarım daire şeklinde yapraklardan meydana gelen farklı renklerdeki bezemelerle doldurulmuştur. Derin olan niş duvara bitişik sütunçelerle gri, mor ve pembe renklerdeki mermer panolardan meydana gelen yedi bölüme ayrılmıştır. Mermer

Yûsuf Sâhibü't-Tâba' Külliyesi'nin planı

Yüsuf
Sâhibü't-Tâba'
Camii
harim üst
örtüsünün
minareden
görünüşü

minberde yapının inşasında çalışan İtalyan sanatçıların etkisi görülmektedir. İki sütunçe üzerindeki yuvarlak kemerli kapının üstünde iri barok stilize yapraklarla çevrelenen dış bükey kartuş yer almaktadır. İnce uzun silmelerle bölümlenen yan aynalıklar üstleri sivri kemerlerle son bulan siyah, gri ve pembe renkteki damarlı mermer panolardan oluşmaktadır. Minberin külâhı dört sütunçe üzerinde yükselen yelken tonoz biçimindedir. Müezzin mahfili ve kürsü son onarımda tamamen yenilenmiştir.

Merdivenlerle çıkılan avlu caminin harimini "U" şeklinde kuşatmaktadır. Avlunun güneydoğu cephesi ve harim revaklarla çevrelenmiştir. Kare altlıklar üzerindeki mermer sütunlara dayanmış at nalı kemerle oluşturulan revakların üzeri düz örtülüdür. Sütunlar kompozit başlıklara sahiptir. Revakların köşelerinde pâyelere yer verilmiştir. Avluyu batıdan ve kuzeyden saran duvarlar, üst bölümü at nalı kemerli alınlık şeklinde değerlendirilen sade nişlerle teşkil edilmiştir. Harimin avluya bakan cepheleri, duvara bitişen yarım daire sütunların üzerindeki at nalı kemerlerle çevrelenen nişler biçiminde düzenlenmiştir. Bu yüzeyler yerden kemer başlangıcına kadar mermerle kaplanmış olup kenarlardan kalın siyah çizgilerle çevrelenmiştir. Bunların içinde bulunan mermer söveli kapı ve pencere açıklıklarının üst bölümleri, cepheden taşıntılı iki yandaki kıvrımlı stilize bitki motiflerinin arasında bir kenger yaprağı ile, en üstte uçları yukarı bakan hilâl motifi ve altta tabağın içinde çeşitli çiçeklerle bezenmiştir. Minare avlunun kuzeyindedir. At nalı kemerli nişlerle bölümlenen pabuçluğun üzerinde sekizgen gövde yükselir. Gövdenin her bir yüzeyi üstte siyah-beyaz renkli at nalı kemerli nişlerle sonlanmaktadır. İki renkli kırık çizgilerle oluşturulan mermer panodan sonra kalın kon-

sollarla taşınan şerefe yer almaktadır. Şerefe korkulukları barok tarzında stilize ve kabarik bitkisel bezemeye süslenmiştir. Şerefenin üzerini örten saçak her yönde iki sütunçe ile taşınmaktadır. Kısa tutulan peteğin üzerindeki prizmal külâh balık pulu biçimindeki yeşil kiremitlerle kaplanmış olup üstte alem görülmektedir.

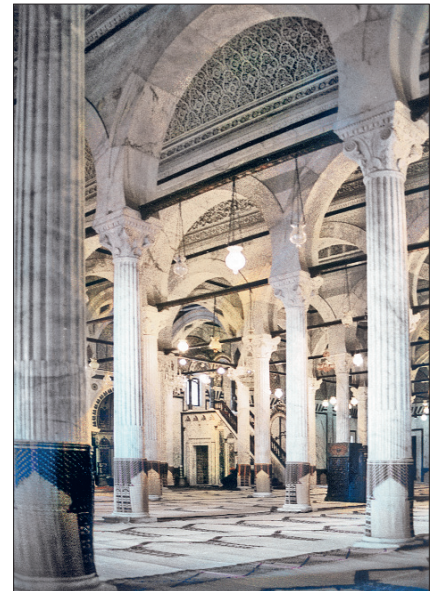
At nalı kemerli sade bir kapı ile geçilen medresede çapraz tonoz ve düz çatı ile örtülen iki bölümlü giriş holünden sonra avluya ulaşılır. Dört yönden revaklarla çevrelenen avlu 14 x 13,50 m. ölçülerindedir. Üzeri düz çatı ile kapatılan revaklar köşelerde üçerli olmak üzere yirmi dört sütunla taşınmaktadır. Yapının avluya bakan duvarları son zamanlardaki onarımlarda yenilenmiş çini levhalar ve bunların üzerindeki alçı panolarla kaplanmış. Avlunun çevresinde bulunan yirmi iki hücreye düz atkılı kapılardan girilmektedir. Dikdörtgen planlı hücrelerin üzeri beşik tonozlarla örtülüdür.

Avlunun batı duvarının kenarında bulunan türbe dıştan sekizgen kasnak üzerine yükselen kubbesiyle diğer yapılardan ayrılmaktadır. Sokağa açılan at nalı kemerli kapıdan girilen merdivenli ve beşik tonoz örtülü uzun holden üzeri çapraz tonozla örtülen bir ön mekâna, buradan da bir kapı ile türbeye geçilmektedir. 7 x 7 m. ölçüsünde kare planlı türbe, köşelerde yer alan yivli üçer sütuna dayanan kemerler üzerinde yükselen bir kubbe ile örtülmektedir. Duvarlara dıştan kalın silmelerle çevrelenen düz atkılı üç pencere açılmıştır. Duvarlar, yerden 3,25 m. yüksekliğe kadar siyah konturlarla kuşatılan damarlı beyaz mermerlerle kaplanmıştır. Üst bölümü yumurta ve inci dizisinden oluşan frizden sonra gelen kemer alınlığı içindeki çini kaplamalar sonradan yapılmıştır. Duvarlardan kubbe kasnağına geçişi sağla-

yan pendantsiflerin içlerinde vazodan çıkan kıvrık dalların arasında palmet, rûmî ve stilize yaprak motiflerinden meydana gelen alçı bezeme görülmektedir. Kubbenin içi de tamamen alçı bezeme ile kaplanmıştır. Üstteki kilit taşında birleşen kalın bordürlerin sınırlandırdığı yüzeylerin içinde yine vazodan çıkan ve oldukça geniş kıvrımlar yapan stilize bitki dalları, palmet, rûmî ve yapraklardan meydana gelen süsleme yer almaktadır.

Külliyede biri avlunun kuzey köşesinde, diğeri türbenin doğusunda iki kütüphane bulunmaktadır. Avlunun kuzey köşesindeki ilk kütüphaneye dış sokağa açılan merdivenli bir holün sonundaki kapıdan girilmektedir. Bu hole ve dış cephelere açılan iki pencere ile aydınlatılan iç mekân, duvara kemerlerle bağlanan ortadaki pâyenin taşıdığı dört çapraz tonozla örtülmektedir. Düzgün bir dikdörtgen plan göstermeyen yapının batı duvarında dolap nişi yer almaktadır. Bunun güneyinde çapraz tonozlu iki hücre kütüphaneden ayrı olarak düzenlenmiştir. Türbenin giriş kapısı önündeki mekânın doğu duvarına açılan bir kapı ile girilen diğer kütüphane kuzey-güney doğrultusunda uzanan, 7,80 x 3,20 m. ölçülerinde dikdörtgen planlı bir mekândan ibarettir. Bu mekânın üzeri tekne tonozla örtülmüştür. Batı duvarına bir pencere açılan mekân fazla bir özellik taşımamaktadır.

Yüsuf Sâhibü't-Tâba' Camii'nin harim kısmından bir görünüşü

YÛSUF SÂHİBÜ't-TÂBA' KÜLLİYESİ

Doğudan ve güneyden evlerle çevrilmiş olan hamamda üzeri çapraz tonozla örtülen hollerden düz atkılı bir kapı ile soyunmalığa girilir. Orta bölümü dört sütun üzerinde yükselen 6,50 m. çapında bir kubbe, yanları çapraz tonozlarla örtülü merkezî plan şemasına sahip soyunmalıklardan sonra üzeri beşik tonozlarla örtülü, üç ayrı mekân halinde düzenlenen ılıklik gelmektedir. Bunun sonundaki bir kapı ile bir tarafında helâların yer aldığı ince uzun holden sıcaklık bölümüne geçilmektedir. Sıcaklık, dört sütuna dayanan 3,90 m. çapında bir kubbe ile örtülen orta bölümle bunun çevresinde çapraz tonozlu yan kısımlardan meydana gelmektedir. Çapraz tonozlar birbirine kemerlerle bağlanan yanlardaki ikişer sütuna oturmaktadır. Batısında beşik tonozlu külhan yer almaktadır. Yûsuf Sâhibü't-Tâba' Külliyesi, Osmanlı devrinde Tunus'ta az sayıda inşa edilen külliyelerin en önemlilerindedir. Plan şeması bakımından Hafşîler'den kalan Halk Camii'ne (XIV. yüzyıl veya daha önce) benzer. Duvara bağlı üçer sütunun üzerindeki kemerlere oturan pandantif geçişli kubbe ile örtülen türbedeki düzenleme Tunus'taki Ali Paşa (1756-1757) ve Bey (XVIII-XX. yüzyıl) türbelerini andırmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

G. Marçais, *Manuel d'art musulman*, Paris 1927, II, 850; a.m.f., *L'architecture musulmane d'occident*, Paris 1954, s. 464; Slimane Mostafa Zbiss, *Monuments musulmans d'époque husseynite en Tunisie*, Tunis 1955, s. 13; a.m.f., *Les monuments de Tunis*, Tunis 1971, s. 24, 52, 57-69; a.m.f., *La medina de Tunis*, Tunis 1981, s. 20, 30, 34; Hasan Hüsnî Abdülvehhâb, *Hulâsatü Târîhi Tûnis*, Tunus 1963, s. 194-195; *Les mosquées de Tunisie*, Tunis 1973, s. 38; D. Hill - L. Golvin, *Islamic Architecture in North Africa*, London 1976, s. 98; Mohamed Masmoudi - Jamila Binous, *Tunis: la ville et les monuments*, Tunis 1980, s. 113-114; Muhammed b. el-Hoca, *Târîhu me'âlimi't-tevhîd fi'l-kadîm ve fi'l-cedid* (nşr. Hammâdî es-Sâhilî - Cîlânî b. Yahyâ), Tunus 1985, s. 212-224; Kadir Pektaş, *Tunus'ta Osmanlı Mimari Eserleri*, Ankara 2002, s. 31-35; S. Zmerli, "Une figure oubliée Youssef Saheb et-Tabaa", *RT*, XXXVII (1935), s. 37-50; A. Pellegrin, "Mosquées et zaouïas de Tunis", *Chaiers Charles de Foucould*, sy. 2, Paris 1950, s. 231; R. Brunschwig, "Tunus", *IA*, XII/2, s. 66.

KADİR PEKTAŞ

YÛSUF SÛRESİ

(سورة يوسف)

Kur'an-ı Kerim'in on ikinci sûresi.

Nübüvvetin 8-10. yılları arasında nâzil olmuştur. İlk üç âyetiyle 7. âyetinin Medine'de nâzil olduğu yolundaki rivayet isabetli görülmemiştir. Nüzûl sebebi, sahâbi-

lerin Hz. Peygamber'den kıssa niteliğinde âyetler okumasını talep etmeleridir. Sürenin geliş hikmetini Resûl-i Ekrem'i tesselli etme şeklinde açıklayanlar da vardır. Zira burada kardeşlerinin Yûsuf'a ziyet ettiği anlatılmaktadır; dolayısıyla Resûlullah'a da kendi kavminin ziyet ettiğine, fakat sonunda Yûsuf'un üstün gelmesi gibi Resûlullah'ın da inanmayanlara karşı zafer kazanacağına işaret vardır (Taberî, XII, 195-196, 201, 221; Âlûsî, XII, 500-501). Yûsuf sûresi 111 âyet olup fâsılası "ر، ل، م، ن" harfleridir. Son âyetinde de belirtildiği üzere sûre kıssadan hisse alma hedefine yöneliktir. Yûsuf sûresinin başında muhtevasının apaçık Kur'an'ın âyetlerinden olduğu vurgulanır ve ilk muhataplarınca anlaşılabilmesi için Arap diliyle indirildiği bildirilir. 3. âyette Hz. Peygamber'e hitap edilerek kendisine daha önce bilmediği "ahsen-i kasas"ın anlatılacağı ifade edilir. Müfessirler bu terkibe "geçmiş zamanlarda vuku bulmuş en güzel olaylar bütünü" veya "geçmişte cereyan etmiş bir olayın en güzel şekilde anlatılması" mânasını vermiş, Ebû Mansûr el-Mâtürîdî ahsen-i kasası "en doğru kıssa" diye yorumlamıştır (*Te'vilâtü'l-Kur'ân*, VII, 269). Şehâbeddin el-Âlûsî, Yûsuf kıssasının en güzel oluşunu şöyle açıklar: Kıssa haset edenle edilen, efendi ile köle, şahitle hakkında şehâdet edilen, âşıkla mâşuk, hapiste kalanla serbest bırakılan, bollukla kıtlık, günahla başışlanma, ayrılıkla vuslat, hastalıkla sıhhat, zilletle izzet gibi zıtlıklar içermekte ve hase-din mahrumiyet doğurduğu, sabrın kurtuluşun anahtarı olduğu, aklın duygulara galip gelmesinin hayatın düzenini sağladığı bildirilmektedir (*Rûhu'l-me'ânî*, XII, 507; ayrıca bk. AHSENÜ'l-KASAS).

Yûsuf rüyasında on bir yıldız güneşin ve ayın kendisine secde ettiğini görür ve bunu babası Ya'küb'a anlatır. Ya'küb ona, şeytanın tahrikiyle kendisine kötülük yapabileceklerini belirttiği kardeşlerine bu rüyayı söylememesini tembih eder; Cenâb-ı Hakk'ın kendisini seçkin bir konuma getirip rüyaları tabir etme bilgisini öğreteceğini, daha önce ataları İbrâhim ve İshak'a lutfettiği nimetleri ona ve Ya'küb'ın da lutfedeceğini müjdelar. Öte yandan Yûsuf'un üvey kardeşleri, babalarının Yûsuf'a aşırı düşkünlüğünden duydukları rahatsızlığı dile getirerek onu öldürmeyi veya uzak bir yere götürüp bırakmayı müzakere ederken içlerinden birinin teklifiyle Yûsuf'u bir kuyuya atmaya karar verirler. Daha sonra babalarının yanına gelerek kırdı beraber gezinip eğlenmeleri için Yûsuf'u kendileriyle göndermesini isterler.

Ya'küb, oyuna daldıkları bir sırada Yûsuf'u bir kurdun kapmasından endişe ettiğini söylese de onlar böyle bir şeyin asla mümkün olamayacağını ifade ederek Yûsuf'u alıp götürürler ve kararlaştırdıkları gibi bir kuyuya atarlar. Akşam ağlayarak babalarının yanına dönerler; Yûsuf'u kurdun yediğini ileri sürüp kanla boyadıkları gömleğini ona gösterirler. Ya'küb, oğullarının sözlerine inanmadığı gibi kanlanmış gömlekte herhangi bir yırtık da göremez (Taberî, XII, 213-214) ve sabırla, tevekkülle Allah'a sığındığını belirtir. Diğer taraftan Yûsuf'un atıldığı kuyunun civarından geçen bir kervanın mola vermesi esnasında su bulmaya giden su taşıyıcısı kovasını kuyuya salınca kovaya tutunan Yûsuf'u yukarı çeker. Taberî'nin rivayetine göre o yörede bekleyen kardeşleri Yûsuf'u kervan mensuplarına az bir bedelle köle olarak satarlar (a.g.e., XII, 221-223, 227).

Kervan mensupları Yûsuf'u Mısır'a götürüp üst konumdaki saray mensuplarından birine (aziz) (bk. Safedî, vr. 214^{a-b}) satarlar. Aziz, hanımına Yûsuf'a iyi bakımını tembihler ve onu evlât edinebileceklerini söyler. Sürenin bu âyetinde (âyet 21), Yûsuf'un, kendisine hayat tecrübesi kazandırmak ve gördüğü rüyanın gerçekleşmesine başlangıç teşkil üzere Mısır'a yerleştirildiği beyan edilir (Taberî, XII, 229-230). Yûsuf ergenlik çağına gelince azizin karısı (Züleyha) ondan murat almak ister, zira bir hadiste belirtildiğine göre (*Müsned*, III, 286; a.e. [Arnaût], XX, 441) Yûsuf çok yakışıklı bir gençti. Daha sonra kadının şiddetli arzusu karşısında -eğer rabbinin kesin uyarısı (burhan) olmasaydı- Yûsuf'un

Yûsuf sûresinin ilk âyetleri

